

MAÜ
PRESS

Artuklu Humanities

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e Tarihlenen Yeni Yerleşim Yerleri: Şika Rika Yerleşimleri ve Kuzey Habur Vadisi Neolitikleşme Süreci

Ergül Kodaş | <https://orcid.org/0000-0001-8340-5828> | ergulkodas@gmail.com
Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mardin, Türkiye | ROR ID

Bahattin İpek | <https://orcid.org/0000-0003-4380-9283> | bahattinipek@artuklu.edu.tr
Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mardin, Türkiye | ROR ID

Mübarek İpek | <https://orcid.org/0000-0001-7184-1681> | mubarekipek@hotmail.com
Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mardin, Türkiye | ROR ID

Rüstem Cin | <https://orcid.org/0000-0003-2911-4477> | rustemcin3@gmail.com
Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Diyarbakır, Türkiye | ROR ID

Çağdaş Erdem | <https://orcid.org/0000-0003-3587-1116> | cagdas.erdem@hotmail.com
Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mardin, Türkiye | ROR ID

Atıf: Kodaş, E., İpek, B., İpek, M., Cin, R. ve Erdem, Ç. (2025). "Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e Tarihlenen Yeni Yerleşim Yerleri: Şika Rika Yerleşimleri ve Kuzey Habur Vadisi Neolitikleşme Süreci". Artuklu Humanities, (18), 30-51. <https://doi.org/10.46628/ahu.1625493>

Öz: Güneydoğu Anadolu Neolitikleşme süreci üzerine son yıllarda çok önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların uzun yıllar boyunca Fırat Havzası ve Dicle Vadisi gibi nehir kenarları üzerine yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Bu duruma ek olarak son yıllarda Şanlıurfa Bölgesi'nde yapılan çalışmalar iki nehir ortasında kalan dağlık bölgenin Neolitikleşme süreci üzerine önemli bilgiler vermektedir. Mardin ili Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçeleri Pleistosen ve Erken Holosen Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi kapsamında 2022-2024 yılları arasında yürütülen çalışmalarda Kuzey Habur Bölgesi'nde Neolitik Çağ'a tarihlenen çok sayıda yerleşim yeri tespit edilmiştir. Mardin ili Artuklu ilçesinde bulunan Bekçiler Mevkii'nde tespit edilen yerleşim yerleri de bu bağlamda Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Mezopotamya Bölgesi'nin önemli bir parçası olan Kuzeydoğu Habur Vadisi Neolitikleşme süreci üzerine yeni bilgiler vermektedir. Bölgede tespit edilen Şika Rika ve diğer yerleşim yerleri Şanlıurfa Bölgesi'nde başlatılan Taş Tepeler Projesi'nde olduğu gibi nehir kenarlarından uzak olan karstik alanlar üzerinden yeniden incelenmesine olanak sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem, Kuzey Habur, Güneydoğu Anadolu, Şika Rika, Mardin

Makale Bilgileri*Etik Beyan*

Söz konusu çalışma T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile yürütülen yüzey araştırması sonrası yapılmıştır. (YA014703 (2023))

Değerlendirme

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Geliş Tarihi

23.01.2025

Kabul Tarihi

13.03.2025

Erken Görünüm Tarihi

13.06.2025

Yayın Tarihi

17.06.2025

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Benzerlik Taraması

Yapıldı-ithenticate.com

Yapay Zekâ Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim

Yazar Katkıları

artukluhumanities@artuklu.edu.tr

Araştırmanın Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%15) - Yazar 3 (%15) - Yazar 4 (%15) –

Tasarımı Yazar 5 (%15) –

Veri Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%15) - Yazar 3 (%15) - Yazar 4 (%15) –

Toplanması Yazar 5 (%15) –

Araştırma - Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%15) - Yazar 3 (%15) - Yazar 4 (%15) –

Veri Analizi - Yazar 5 (%15) –

Doğrulama

Makalenin Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%15) - Yazar 3 (%15) - Yazar 4 (%15) –

Yazımı Yazar 5 (%15) –

Metnin Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%15) - Yazar 3 (%15) - Yazar 4 (%15) –

Geliştirilmesi Yazar 5 (%15) –

ve Tashihi

Çıkar Çatışması

Lisans

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Dizinleme Bilgileri

Dergi; ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest | Ulrich's Periodicals Directory, Linguistic Bibliography'de taranmaktadır.

A New Settlement Dated to The Pre-Pottery Neolithic Period in Southeastern Anatolia: Şika Rika Settlements and The Neolithisation in Northern Khabour Valley

Ergül Kodaş | <https://orcid.org/0000-0001-8340-5828> | ergulkodas@gmail.com
Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Mardin, Türkiye, ROR ID

Bahattin İpek | <https://orcid.org/0000-0003-4380-9283> | bahattinipek@artuklu.edu.tr
Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Mardin, Türkiye | ROR ID

Mübarek İpek | <https://orcid.org/0000-0001-7184-1681> | mubarekipek@hotmail.com
Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Mardin, Türkiye | ROR ID

Rüstem Cin | <https://orcid.org/0000-0003-2911-4477> | rustemcin3@gmail.com
Dicle Üniversitesi, Faculty of Letters, Diyarbakır, Türkiye | ROR ID

Çağdaş Erdem | <https://orcid.org/0000-0003-3587-1116> | cagdas.erdem@hotmail.com
Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Mardin, Türkiye | ROR ID

Cita as: Kodaş, E., İpek, B., İpek, M., Cin, R. and Erdem, Ç. (2025). (2025). “A new settlement dated to the Pre-Pottery Neolithic Period in Southeastern Anatolia: Şika Rika Settlements and The Neolithisation in Northern Khabour Valley”. *Artuklu Humanities*, (18), 30-51.
<https://doi.org/10.46628/ahu.1625493>

Abstract: Very important studies have recently been carried out on the Southeastern Anatolian neolithization process. However, it is seen that these studies have been concentrated around the Euphrates Basin and Tigris Valley for many years. Having been conducted during recent years, a number of studies concentrating on the Şanlıurfa region provide important information for the neolithization process of the mountainous region in the middle of two rivers. During the Pleistocene and Early Holocene period archaeological Survey of the Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli and Nusaybin districts of Mardin province, many settlements dating to the Neolithic period were identified in the Northern Habur Region during the 2022-2024 season. Identified in Bekçiler Mevkii in the Artuklu district of Mardin province, these settlements also provide new information on the neolithization process of the Northeast Habur Valley, which is an important part of the Southeastern Anatolia and Northern Mesopotamia regions in this context. Şika Rika and other settlements, which are identified within the scope of this new project, undoubtedly allow the Southeast Anatolian neolithization process to be re-examined through karstic areas that are far from the river shores, similarly to the Stone Hills Project.

Keywords: Pre-Pottery Neolithic Period, Northern Khabur, Southeast Anatolia, Şika Rika, Mardin

Article Information

<i>Ethical Statement</i>	The study was carried out after the surface survey carried out with the permission of the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey (YA014703 (2023)).
<i>Reviewers</i>	Two external reviewers / Double-blind
<i>Date of Submission</i>	23.01.2025
<i>Date of Acceptance</i>	13.03.2025
<i>Date of Early View</i>	13.06.2025
<i>Date of Publication</i>	17.06.2025
<i>Ethical Statement</i>	Ethical principles were followed during the preparation of this study.
<i>Plagiarism Checks</i>	Done-ithenticate.com

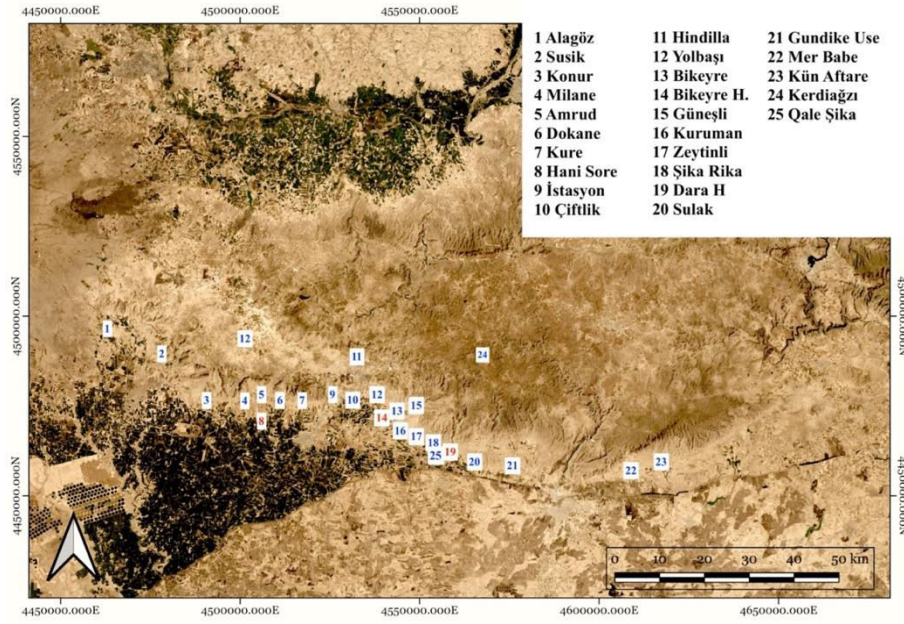
<i>AI Disclosure</i>	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.										
<i>Ethics Committee Approval</i>	This study does not require ethics committee approval, as it is based on data obtained through literature review and previously published sources. It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of the study, and that all referenced works have been properly cited in the bibliography.										
<i>Complaints</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr										
<i>Author Contributions</i>	<table><tr><td>Conceptualization</td><td>Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -</td></tr><tr><td>Data Curation</td><td>Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -</td></tr><tr><td>Investigation - Analysis - Validation</td><td>Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -</td></tr><tr><td>Writing</td><td>Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -</td></tr><tr><td>Writing – Review & Editing</td><td>Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -</td></tr></table>	Conceptualization	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -	Data Curation	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -	Writing	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -	Writing – Review & Editing	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -
Conceptualization	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -										
Data Curation	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -										
Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -										
Writing	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -										
Writing – Review & Editing	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -										
<i>Conflict of Interest License</i>	No conflict of interest declared. The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.										
<i>Indexing Information</i>	The journal is indexed in: ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory and Linguistic Bibliography										

Giriş

Güneydoğu Anadolu Bölgesi coğrafik bir tanımlama olmakla birlikte bu bölge aynı zamanda Kuzey Mezopotamya'nın en önemli parçasıdır. Bölgede yürütülen arkeolojik araştırmalar söz konusu bölgenin Yakınoğu Neolitikleşme süreci üzerine yapılan çalışmalar için de ayrı bir öneme sahip olduğunu düşödürmektedir (Özdoğan, 2022). Araştırma tarihçesi açısından bakıldığında Kuzey Mezopotamya Neolitikleşme süreci üzerine yapılan araştırmaların bilhassa Dicle ve Fırat nehirleri kıyısında yürütölen çalışmalar üzerinden tanımlanmış olduğu görölmektedir (Karul, 2022). Fakat son yıllarda Şanlıurfa Bölgesi'nde başlatılan Taş Tepeler Projesi kapsamında yürütölen çalışmalar bölgenin Neolitikleşme sürecinin sadece nehir kenarları üzerinden değıl daha geniş ve farklı bir coğrafya üzerinden çalışılmasına olanak sağlamaktadır (Schmidt, 2012; Çelik, 2014; Karul, 2022a; Şahin ve ark. 2023). Fakat söz konusu iki nehir arasında bulunan Habur Vadisi'nde yürütölen çalışmalar Şanlıurfa Bölgesine nazaran göreceli olarak daha az sayıdadır (Nishiaki, 2000; Kodaş, 2023b). Bu bölgenin Suriye'de kalan parçası üzerinde önemli yüzey araştırmaları yürütölmüş olmakla birlikte Türkiye sınırlarında kalan parçası hiç araştırılmamıştır (Nishiaki, 1992; Nishiaki, 2000; Aurenche ve Kozłowski 2010; Kodaş, 2015; Kodaş, 2023b). Özellikle Kuzey Mezopotamya'nın geneline bakıldığında ise bölgede Fırat Havzası, Yukarı Dicle Vadisi, Doğı Cezire Bölgesi, Kuzey Suriye gibi farklı bölgelerde birtakım bölgesel Neolitikleşme süreçlerinin yaşandığı düşünölmektedir (Aurenche ve Kozłowski, 2010; Goring ve ark. 2014; Molist ve ark. 2020; Özdoğan, 2022). Başka bir ifadeyle, Kuzey Mezopotamya Neolitikleşme süreci aslında nehir kenarları etrafında bulunan yerleşim yerleri merkeze alınarak tanımlanmaktadır (Kodaş, 2015).

Bilhassa Kuzey Mezopotamya Bölgesi Neolitikleşme süreci Nemrik 9, El-khiam, Mureybet gibi yerleşimler üzerinden tanımlanmış bir takım kalıplaşmış terimler üzerinden tanımlanmaya veya anlamlandırılmaya devam etmektedir. Kuşkusuz arkeolojik araştırma tarihçesine bağıl olarak öne sürölmüş olan söz konusu tanımlamalara ek olarak son dönemlerde yer yer '*Göbekli Tepe Kültürü*' yeni bir tanımlama olarak kullanılmaktadır (Özdoğan 2024, bireysel görüşme). Söz konusu tanımlama Şanlıurfa Bölgesi için daha anlamlı bir durum teşkil etmektedir. Fakat aynı bölgede başlatılan Taş Tepeler Projesi '*Göbekli Tepe Kültürü*' tanımlamasın incelenmesi adına önem teşkil etmektedir (Karul, 2022a). Daha genel bir çerçeveden bakıldığında ise mevcut çalışmaların Kuzey Mezopotamya'da Şanlıurfa Bölgesi, Fırat Havzası, Yukarı Dicle Vadisi, Cezire Bölgesi ve Kuzey Suriye Bölgesi gibi çok sayıda bölgesel gelişim gösteren Neolitikleşme süreçlerine işaret ettiğı söylenebilir (Aurenche ve Kozłowski 2010; Molist ve ark. 2020). Ancak bu tanımlamalarda Kuzey Habur Bölgesi çok kısıtlı bir veri ile temsil edilmektedir. Özellikle Kuzeydoğı Habur Bölgesi olarak da tanımlayabileceğimiz, Dicle Nehri ve Fırat Nehri arasında bulunan, Mardin Eşiğı veya Tur Abdin/Mardin Bölgesi'nde 2022-2024 yılları arasında yürütölen çalışmalarda tarih öncesi dönemlere tarihlenen çok sayıda yerleşim tespit edilmiştir¹. Bunların önemli bir bölümü Tur Abdin Dağı sırası önünde bulunan kireçtaşı eteklerindeki yamaçlar ve küçük tepeler üzerinde bulunan yerleşim yerleri ile temsil edilmektedir (50 adet). Ayrıca ovada höyük formatında olan 3 yerleşim (Dara Höyük, Hani Sore ve Bikeyre Höyük) ve daha kuzeydeki vadiler içerisinde de Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen yerleşimler tespit edilmiştir (Kerdiağızı, Hz. Ali Mağarası, Hingdilla, Kerdiağızı, 13 Mart gibi, **Figür 1**). Ayrıca 3 noktada da tuzak alanı olabilecek kalıntılara rastlanmıştır (Bikeyre, Hindilla ve 13 Mart). Sadece kısa bir süre içerisinde elde edilen bu veriler bölgenin Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'de yoğun iskân gördüğüne işaret etmektedir.

¹ Mardin ili Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçeleri Pleistosen ve Erken Holosen Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması

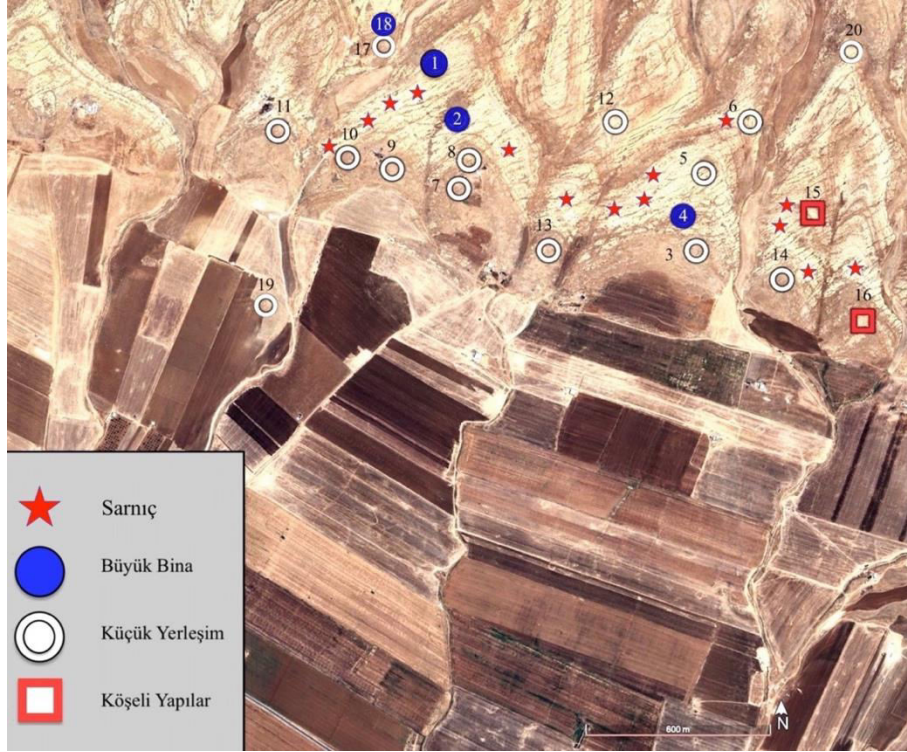
Figür 1 : Mardin iline bağlı Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçelerinde 2023 yılı yüzey araştırması kapsamında tespit edilen Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşim yerleri (mavi renkliler yamaç yerleşimleri, kırmızı renkliler höyükler, Harita : E. Kodaş 2025).

Bu bölgede tespit edilen yerleşim yerleri Taş Tepeler Projesi kapsamında çalışmalar yürütülen Şanlıurfa Bölgesi'nde olduğu gibi Fırat ve Dicle nehirlerinden uzak olan tepelik/dağlık alanların (iç bölgelerin) Neolitikleşme sürecinin söz konusu bölgeden farklı bir alanda da incelenmesini olanaklı kılmaktadır. Bu bağlamda 2023 yılında bölgede tespit edilen Şika Rika yerleşim yerleri de konu üzerine yeni bilgiler vermesi ve bölgenin genel özelliklerini yansıtmaları açısından ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle Şika Rika mevkiinde tespit edilen yerleşim yerlerinin sayısal olarak fazla olması ve kronolojik bazı değişimlere işaret etmesi söz konusu bölgenin Neolitikleşme süreci üzerine yeni bilgiler vermektedir.

Habur Vadisi Araştırmaları ve Şika Rika Yerleşimi

Habur Vadisi'nin güneyinde kalan (Suriye'de) alanda çok sayıda yüzey araştırması yapılmış olmakla birlikte Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen az sayıda yerleşim tespit edilmiştir (Nishiaki, 2000). Fakat yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu vadinin Türkiye sınırlarında kalan bölümünde ise son yıllarda Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen çok sayıda yerleşim tespit edilmiştir (Kodaş, 2023b). Mardin ili Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçeleri Pleistosen ve Erken Holosen Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması projesi kapsamında Mardin ili Artuklu ilçesine bağlı Akıncı Mahallesi'nde bulunan Bekçiler Mevkii'nde tespit edilen Şika Rika yerleşim yeri de bunlardan biridir. Söz konusu yerleşim yerinde tespit edilen ve Epi-Paleolitik Dönem ve Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen lokaliteler bu noktada bölgenin yerleşik yaşama geçiş ve Neolitikleşme süreci üzerine yeni bilgiler vermektedir. Özellikle küçük bir bölge üzerinde söz konusu dönemlere tarihlenen çok sayıda yerleşimin bulunması tarih öncesi dönem topluluklarının alan kullanımı ve yerleşimlerin kronolojik değişimleri gibi birçok konu hakkında yeni bilgiler vermektedir. Bu sorunsal üzerinden Şika Rika yerleşimi detaylı olarak birçok defa ziyaret edilmiş ve tüm yerleşimler tek tek incelenerek dökümantasyonları yapılmıştır. Ayrıca erozyon nedeniyle alanda yüzeyden görülen mimari kalıntılar, sarnıçlar, toplanan veya toplanmayan küçük buluntular da detaylı olarak incelenmiş ve yerleşimlerin kronolojik konumları anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında da Epi-Paleolitik Dönem veya Çanak-

Çömleksiz Neolitik Dönem’e tarihlenen Şika Rika yerleşim yerlerinin detaylı bir tanıtımının yapılması amaçlanmaktadır. Mardin ili Artuklu ilçesi sınırlarında bulunan ve bölge halkı tarafından Şika Rika olarak isimlendirilen alandaki yerleşim yerleri birbirinden farklı boyutlara sahip 20 adet yerleşim ile temsil edilmektedir (**Figür 2**).

Figür 2 : Mardin ili Artuklu ilçesi Akıncı Mahallesi Bekçiler mevkiinde tespit edilen Şika Rika yerleşim yerleri (Harita : E. Kodaş 2025).

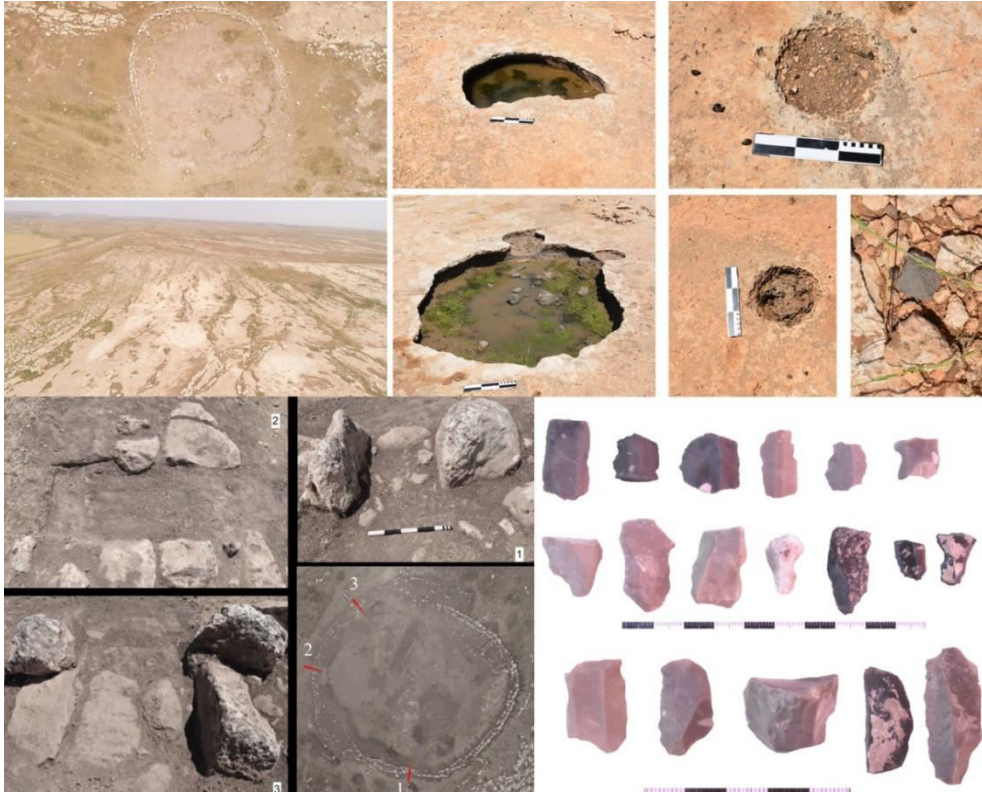
Söz konusu yerleşim yerleri Artuklu ilçesine bağlı Akıncı mahallesinin yaklaşık 2 km kuzeydoğusundaki Bekçiler mevki Şika Rika otlak alanında bulunmaktadır². Kireçtaşı ana kaya üzerinde bulunan yerleşim yerleri arasında 300-500 metre gibi kısa mesafeler bulunmaktadır. Alanın birçok yerinde Neolitik Çağ’a tarihlenen çok sayıda sarnıç ve taş ocağı tespit edilmiştir. Ayrıca alanda bu dönemlere ait çok sayıda sürtmetaş ve yontma taş alet ve parçaları ele geçmiştir. Alanda tespit edilen taş ocakları, sarnıçlar ve çömlek parçaları söz konusu alanın Roma Dönem’inde de kullanıldığına işaret etmektedir. Şika Rika tarih öncesi dönem yerleşim yerlerine, alan seçimi açısından, bulundukları coğrafik konum açısından bakıldığında Kızıltepe-Nusaybin ovasının kuzeyinde bulunan dağlık alanın ova ile birleştiği noktalara yakın bir konumda, dağ eteklerinde, oldukları görülmektedir. Bu durum özellikle beslenme için bu toplulukların hem ova hem de dağlık bölgeye hâkim olma kaygısı ile ilişkili olabilir. Söz konusu eteklerin kuzeyinde ise 900-950 m yükseklikte olan dağ sırası yer almaktadır. Ayrıca yerleşim yerlerinin etrafında mevsimlik olarak akan dereler bulunmaktadır. Günümüzde hayvan otlak alanı olarak kullanılan bu alanda yapılan çalışmalar sonrasında en az üç farklı forma sahip yerleşimlerin bulunduğu tespit edilmiştir: büyük boyutlu yuvarlak planlı yerleşimler, köşeli plana sahip yerleşimler ve küçük boyutlu yuvarlak planlı yapıların bulunduğu yerleşimler. Büyük boyutlu yuvarlak planlı yerleşimler Şika Rika 1, 2, 4 ve 18 numaralı alanlarda tespit edilmiştir. Şika Rika 15 ve 16 numaralı alanlar köşeli plana sahip yapıların

² Şika Rika, Türkçeye taşlı tepeler olarak tercüme edilebilir.

olduğu yerleşimlerdir. Farklı boyutlarda olan Şika Rika 3, 5-14 ve 17, 19-20 numaralı alanlarda ise sadece küçük boyutlu yuvarlak planlı yapıların bulunduğu görülmektedir.

Şika Rika 1

Şika Rika 1 yerleşim yeri yaklaşık 39x41 m boyutlarında, yuvarlak planlı, bir alanı kaplamaktadır (**Figür 3**). Söz konusu alan çift sıra taş duvar örgüsüne sahiptir. Alan maalesef kaçak kazılar sonrası önemli bir tahribata uğramıştır. Bu yapının içinde dış duvara eklenerek inşa edilmiş küçük bölmeler, 10-12 metrekare boyutlarında başka yapılar tespit edilmiştir. Bu iç yapılar ise genellikle tek sıra taş duvar örgüsüne sahiptir. Etrafı duvarlarla çevrili alanın içinde yaklaşık 1 m yükseklikte arkeolojik tabakalanma (dolgu) kaçak kazı kesitlerinden görülmektedir. Ayrıca bu büyük alanın etrafında birisi 4,5 m çapında bir diğeri ise 6 m çapında iki adet yapı ve izole duvarlar tespit edilmiştir.

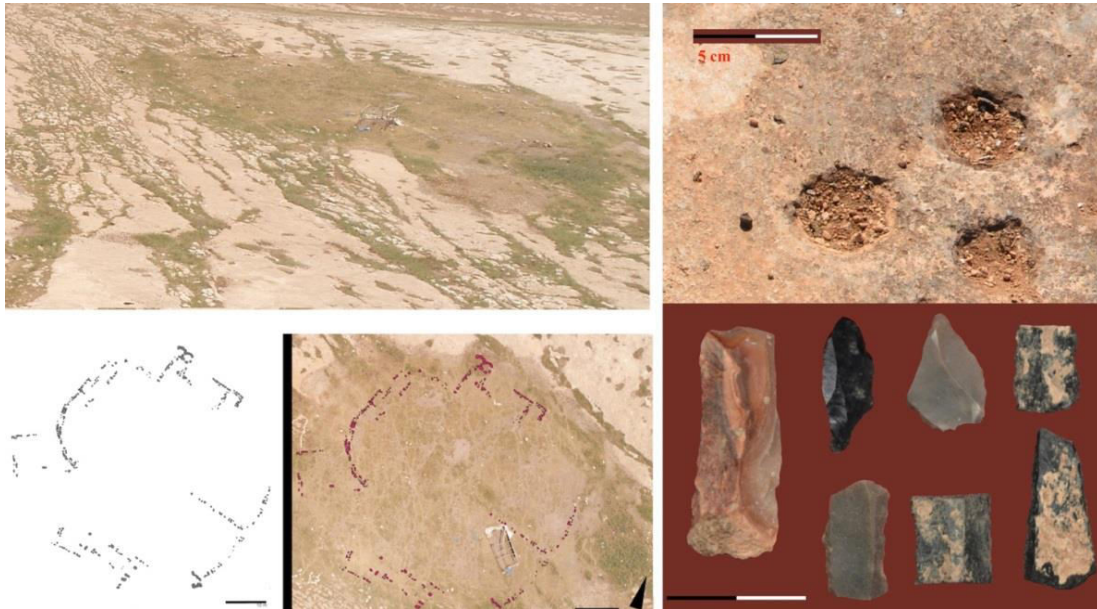

Figür 3 : Şika Rika 1 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar, yontmataş aletler, sarnıçlar ve ana kaya içerisine açılmış öğütme taşları (Fotoğraf ve çizim: E. Kodaş).

Yaklaşık 39x41 m boyutlarındaki yuvarlak planlı alana girişi sağlayan en az 3 farklı 'giriş' tespit edilmiştir. Bunlardan biri güneydedir ve iki büyük yassı taş ile sınırlandırılmıştır. Diğeri kuzeybatıda bulunmaktadır. Sonuncusu ise yapının batısında bulunmaktadır. Ayrıca alanda ana kayaya açılmış sarnıçlar ve havan oyukları/çukurları (*bedrock mortar*) tespit edilmiştir. Yontmataş aletler açısından bakıldığında ise alanda çok sayıda çakmaktaşı ve obsidiyen parça bulunduğu görülmektedir. Bunların önemli bir bölümü üretim atığı yongalarla temsil edilmektedir. Fakat alanda ele geçen düzeltili yongalar, dilgiler, mikrodilgi ve mikrodilgi çekirdekleri Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in erken evrelerine işaret etmektedir (Kartal ve ark. 2018).

Şika Rika 2

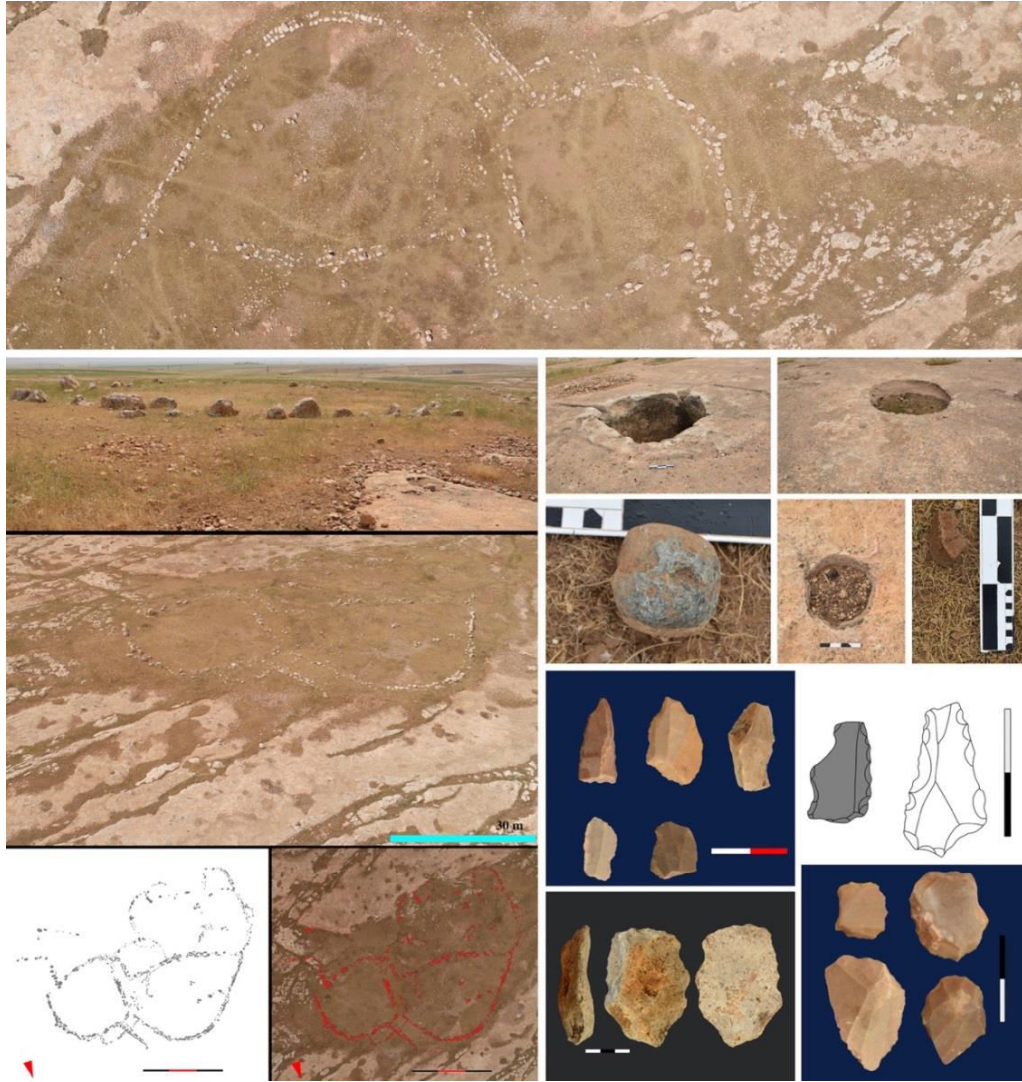
Şika Rika 1 yerleşiminin yaklaşık 700 m kadar güneydoğusundadır. Bu alan 70x80 m boyutlarında bir yamaç yerleşimi olarak tanımlanabilir. (**Figür 4**). Alanda çok sayıda dağınık duvar yüzeyden görülebilmektedir. Bu alanın merkezinde yine Şika Rika 1 alanında olduğu gibi büyük boyutlu bir yapı bulunmaktadır. Yaklaşık 60 m çapında olan yuvarlak planlı bu ana yapı alanı ve ona eklenmiş olan daha küçük boyutlu ve kare planlı bir yapı kompleksinden bahsetmek mümkündür. Bu alan daha iyi korunmuştur fakat erezyona bağlı olarak bazı duvarlar yer yer yüzeyden görülebilmektedir. Şika Rika 1 yerleşiminde olduğu gibi kayaya oyulmuş havan oyukları/çukurları (*bedrock mortar*) ve sarnıçlar, bazalt öğütme taşları ve havan eli parçaları bu alanda da tespit edilmiştir. Yontmataş aletler açısından bakıldığında düzeltili ince yongalar baskın olmakla birlikte alanda tespit edilen dilgiler, mikrodilgiler, düzeltili mikrodilgiler, deliciler ve çekirdekler yine Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in erken evrelerine işaret etmektedir (Kartal ve ark. 2018; Kodaş, 2023a).

Figür 3 : Şika Rika 2 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar, yontmataş aletler ve ana kaya içerisine açılmış öğütme taşları (Fotoğraf ve çizim: E. Kodaş 2025).

Şika Rika 4

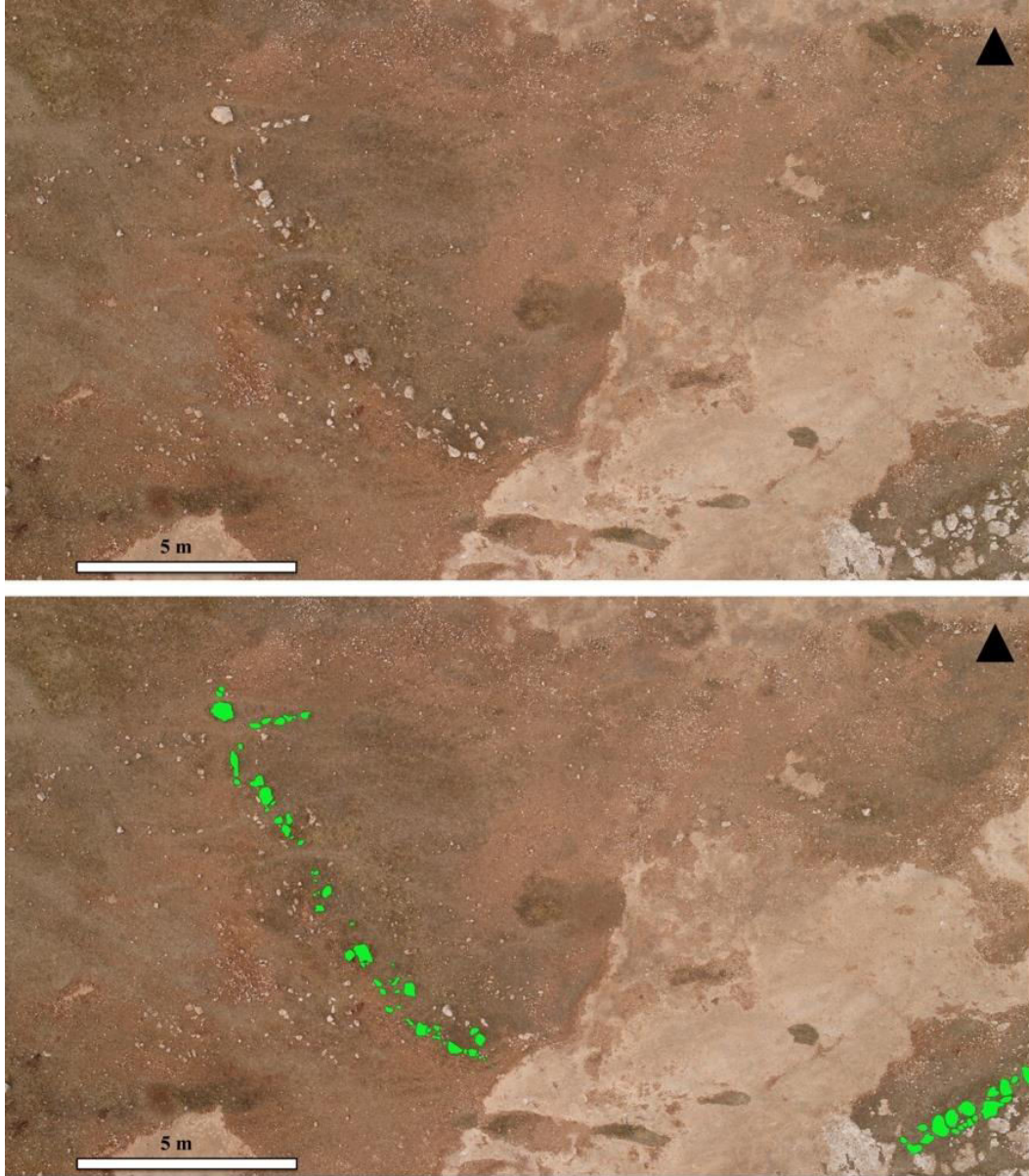
Şika Rika 2'nin 1200 m kadar doğusunda, Şika Rika 3 ve 5 yerleşimleri arasında bulunmaktadır. Alanda birbirine bitişik çok sayıda yapı tespit edilmiştir (**Figür 4**). Çift sıra üzerine örülmüş taş duvarlı olan yapılar, yuvarlak veya köşeleri yuvarlatılmış planlara sahiptir. Söz konusu yapılar 30-40 m çapındadır. Bu bağlamda yine büyük bir yapı kompleksi niteliğinde olan bir alandan söz edilebilir (Şika Rika 1 ve 2 gibi)). Alanda ayrıca çok sayıda büyük boyutlu sarnıç, ana kaya içerisine açılmış havan oyukları/çukurları (*bedrock mortar*) ve çok sayıda bazalt havaneli parçası tespit edilmiştir. Yontmataş buluntular açısından bakıldığında yongaların yine baskın olduğu görülmektedir. Fakat ele geçen parçalar arasında düzeltili mikrodilgiler, düzeltili dilgiler, trapezoidler, ön kazıyıcılar ve kıyıcılar gibi farklı aletler de bulunmaktadır. Bu parçalar daha çok çakmaktaşı örneklerle temsil edilmektedir, ama obsidiyen parçalar da ele geçmiştir.

Figür 4 : Şika Rika 2 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar, yontmataş aletler, sürtmetaş aletler ve ana kaya içerisine açılmış öğütme taşları (Fotoğraf ve çizimler : E. Kodaş 2025).

Şika Rika 18

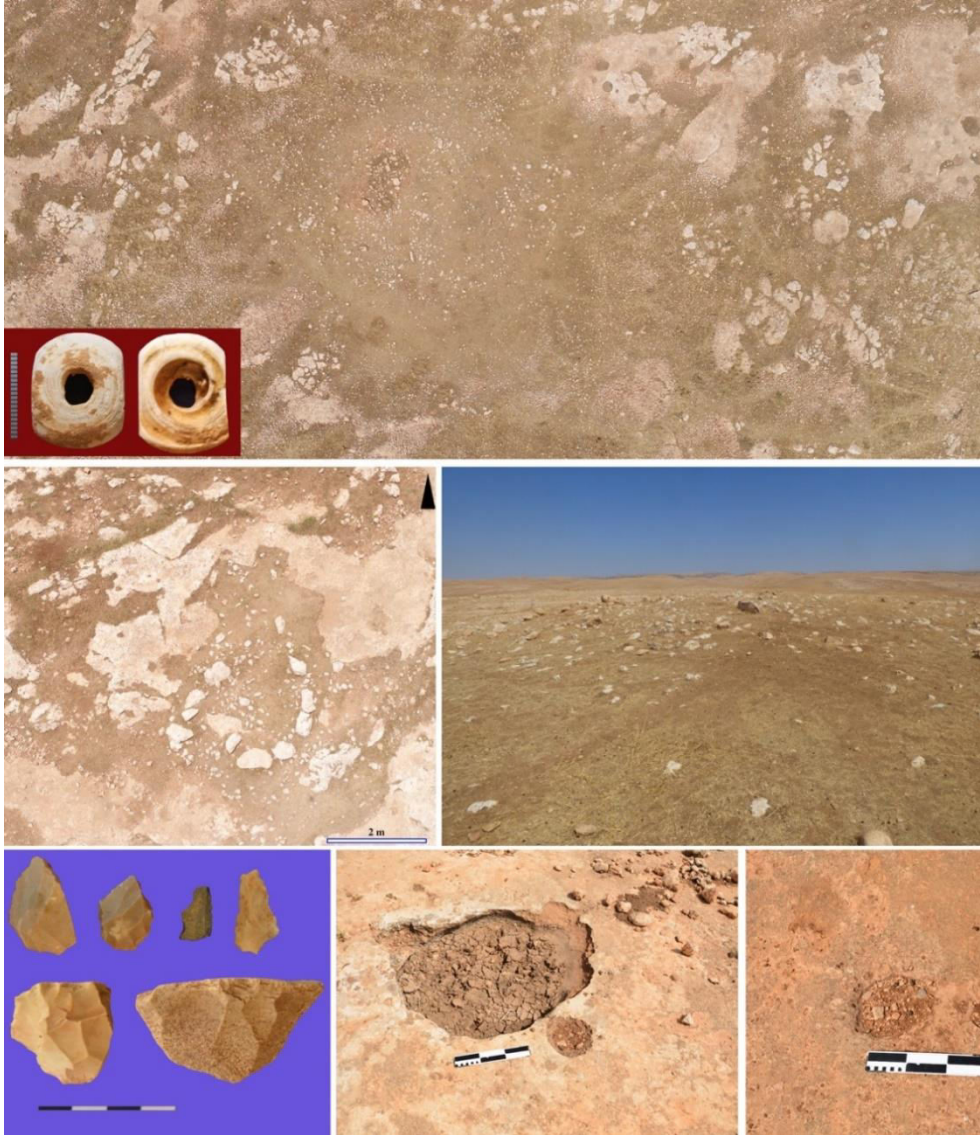
Söz konusu alan yerleşimin kuzeybatı sınırında bulunmaktadır (**Figür 5**). Kötü korunmuş olmakla birlikte yuvarlak plana sahip büyük boyutlu bir duvarın içerisinde bulunan küçük yapı birimlerinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Alanın yaklaşık 20 m çapında olduğu düşünülmekle beraber net bir şey söylemek güçtür. Fakat yapının tabanının kireçtaşı ana kaya üzerinde olduğu görülmektedir. Alanda yapılan çalışmalar sırasında çok sayıda yontmataş alet parçası tespit edilmiştir. Fakat bu parçaların Epi-Paleolitik Dönem'e mi yoksa Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e mi tarihlenebileceklerini söylemek şimdilik güçtür.

Figür 5: Şika Rika 18 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar (Fotoğraf ve çizim : E. Kodaş 2025).

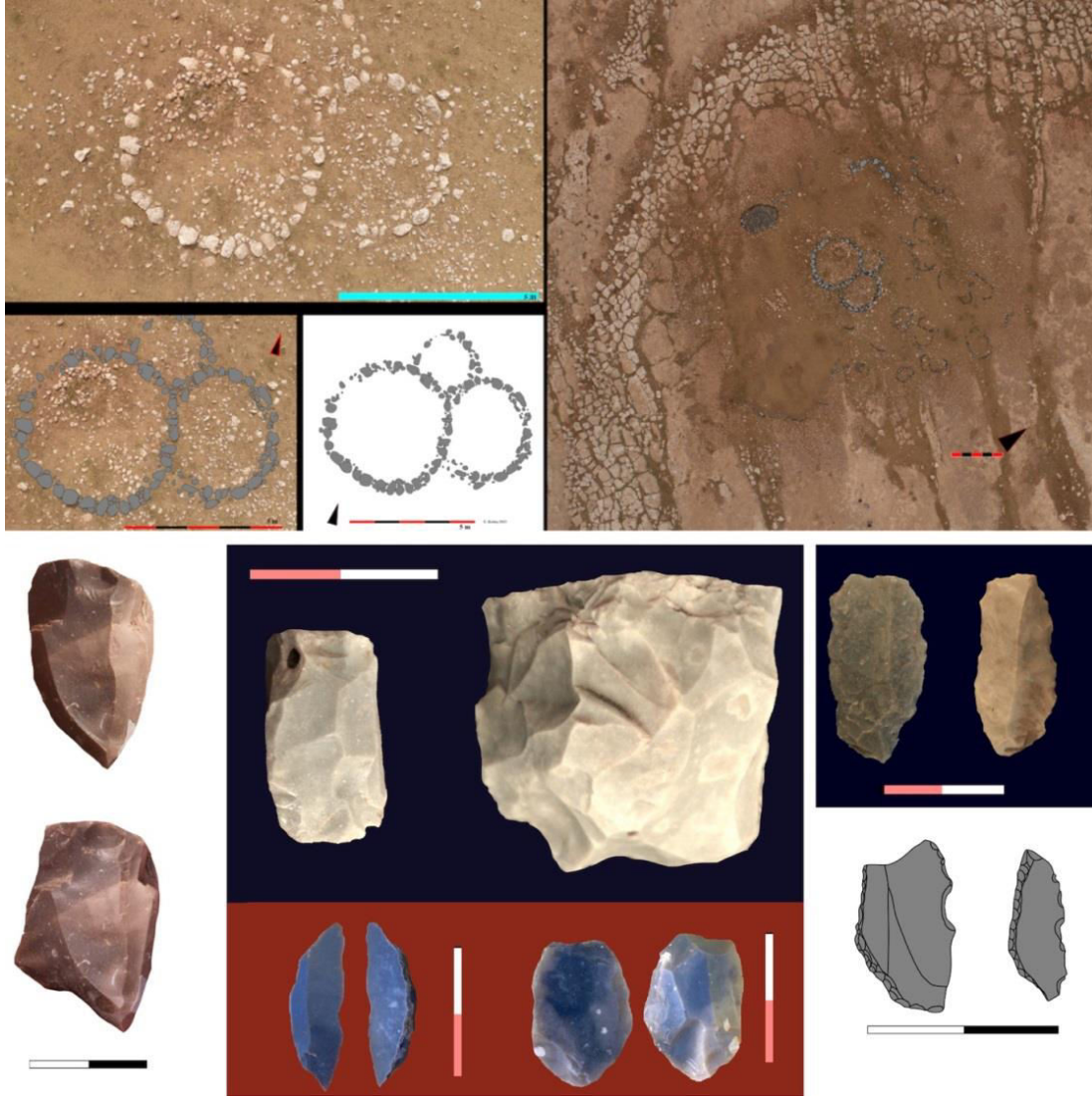
Şika Rika 3, 5-14 ve 17, 19-20

Söz konusu alanlar küçük boyutlu yerleşim yerlerine işaret etmektedir. Tamamı küçük boyutlu yapılara sahiptir ve çevrelerinde bulunan yontmataş ve sürtme taş objeler benzer özellikler taşımaktadır. Bunlar arasında bulunan Şika Rika 3 ve 5 yerleşimi göreceli olarak daha büyüktür. Şika Rika 3 yerleşim yeri Şika Rika 4'nin hemen güneyinde bulunmaktadır (**Figür 6**). Bu alan küçük bir höyük ve etrafında yer alan düz kireçtaşı ana kaya üzerindeki işlik ve sarnıçlarla temsil edilmektedir. Alanda çok sayıda öğütme taşı parçası, ana kayaya oyulmuş havan oyukları/çukurları (*bedrock mortar*) ve sarnıçlar tespit edilmiştir. Alanda az sayıda yontmataş parça tespit edilmiştir. Bunların tamamı çakmaktaşındandır ve parçalar arasında kıyıcılar, deliciler, mikrodilgiler, mikrolitler ve çekirdekler de bulunmaktadır. Ayrıca Şika Rika 3 yerleşiminde bir adet taş boncuk tespit edilmiştir.

Figür 6 : Şika Rika 3 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar, yontmataş aletler, sarnıçlar ve ana kaya içerisine açılmış öğütme taşları (Fotoğraf : E. Kodaş 2025).

Şika Rika 5 yerleşimi Şika Rika 3'ün 400 m kadar kuzeyinde bulunmaktadır (Figür 7). Bu yerleşim küçük boyutlu yerleşimler arasında en büyük boyutlara sahip olmakla beraber en fazla tahrip olanıdır. Yerleşim yerinde yapılan araştırmalarda çok sayıda yuvarlak planlı yapı tespit edilmiştir. Yerleşimin merkezinde bulunan ve birbirine bitişik oldukları gözlemlenen üç ayrı yapı diğerlerine oranla (yaklaşık 3-7 m çapında olan) daha büyük boyutludur. Bu yapıların çevrelerinde ise daha ufak boyutlu yuvarlak planlı yapılar bulunmaktadır. Merkezde bulunan bu yapılar birbirine bitişik inşa edilmiş olmakla birlikte çevrelerindeki yapıların bağımsız inşa edilmiş oldukları görülmektedir. Alanda ayrıca ana kayaya açılmış havan oyukları/çukurları (*bedrock mortar*) ve bazalt havan eli parçaları tespit edilmiştir. Yontmataş aletler açısından bakıldığında, mikrolit aletler, mikrodilgi çekirdekleri, yonga çekirdekleri, ön kazıyıcılar ve deliciler bulunmaktadır. Ayrıca çok sayıda obsidiyen alet de tespit edilmiştir.

Figür 7 : Şika Rika 3 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar ve yontmataş aletler (Fotoğraf ve çizimler : E. Kodaş 2025).

Bekçiler mevkiinin değişik yerlerinde bulunan Şika Rika 6-14, 17 ve 19-20 numaralı yerleşimler de Şika Rika 3 ve 5 ile benzer özellikler sergilemektedir. Söz konusu yerleşimler de küçük boyutlara sahiptir ve mimari unsurlar yüzeyden görülmektedir (**Figür 8**). Çoğunda kaçak kazılar tespit edilmiştir. Söz konusu yerleşimlerin çevresinde de çok sayıda sarnıç, ana kaya içerisine açılmış öğütme taşları ve bazalt alet parçalarının bulunduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca tamamında yontmataş aletler toplanmış ve incelenmiştir. Bu aletler arasında mikrolitler ve düzeltili mikrodilgiler baskındır. Genel olarak bakıldığında Şika Rika 3 ve Şika Rika 5 yerleşimine oranla diğer küçük boyutlu yerleşimlerin daha küçük boyutlu oldukları görülmektedir. Fakat tamamının ortak özelliği büyük duvarlarla çevrili yapıların etrafında bulunmalarıdır (Şika Rika 1, 2, 4 ve 18 gibi).

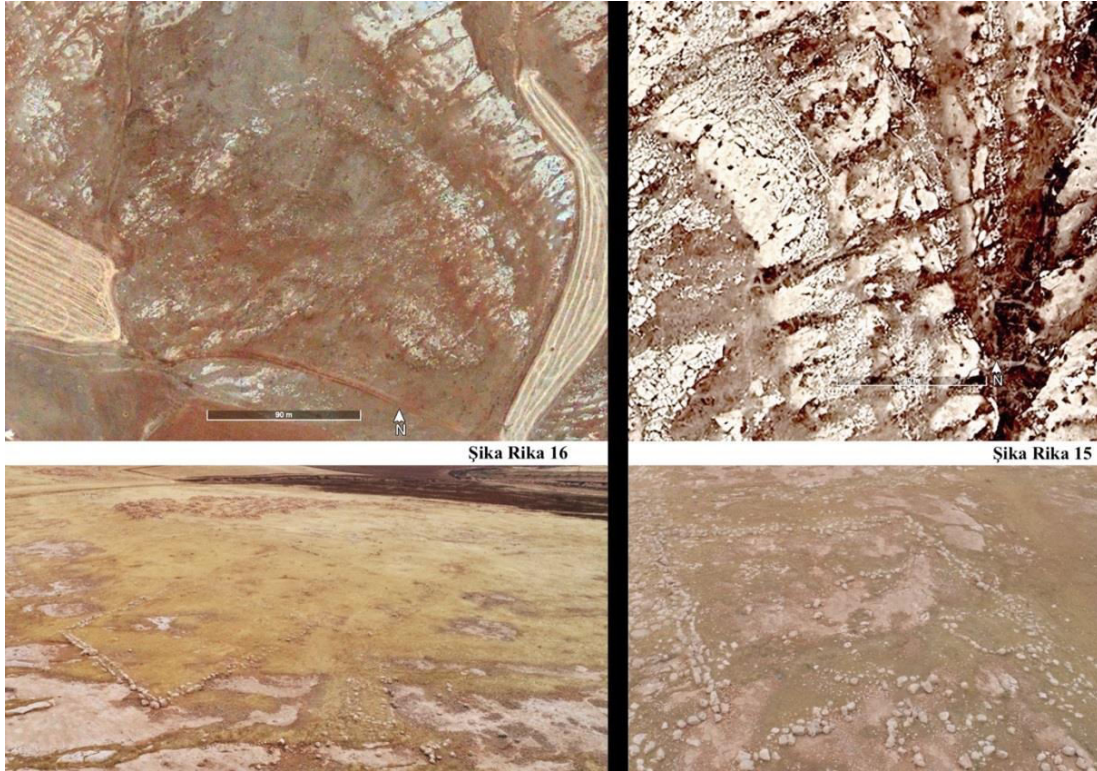

Figür 8 : Şika Rika 7-9 ve 20 numaralı yerleşim yerleri (Fotoğraf : E. Kodaş 2025).

Şika Rika 15-16

Bu iki yerleşim diğer tüm yerleşimlerin tersine köşeli yapılarla temsil edilmektedir. Şika Rika 15 dikdörtgen plana sahip büyük boyutlu bir yapı ile temsil edilmektedir. Şika Rika 16 ise köşeli plana sahip çok sayıda yapı ile temsil edilmektedir (**Figür 9**). Söz konusu alanlarda çakmaktaşı ve obsidiyen dilgiler veya yongalar ve çakmaktaşı çekirdek parçaları bulunmuş olmakla birlikte bunlar arasında dilgi ve dilgi parçaları ağırlıktadır. Ayrıca Şika Rika 16 yerleşiminde ele geçen bir adet saplı ok parçası naviform teknolojisine işaret etmektedir. Çalışmalar sırasında tespit edilen mimari kalıntılar ve diğer buluntular bu yerleşim yerlerinin Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in geç evrelerinde iskan gördüğüne işaret etmektedir. Fakat burada da asıl sorunsallardan birinin daha karmaşık ve çok sayıda yapı ile temsil edilen Şika Rika 16'nın yanında bulunan Şika Rika 15 numaralı yerleşimin sadece büyük boyutlu bir bina ile temsil edilmesidir (**Figür 9**). Bu bina içerisinde ise daha küçük boyutlu yapı birimleri bulunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu

yerleşimler Şika Rika 1, 2, 4 ve 18 numaralı yerleşimlerle benzer özellikler taşımaktadır. Fakat Şika Rika 15 diğerlerinden farklı olarak köşeli plana sahiptir. Bu durum büyük boyutlu duvarlarla sınırlandırılmış olan yerleşimlerin sadece Çanak-Çömlekli Neolitik Dönem'in erken evrelerinde değil ileriki evrelerinde de inşa edilmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Bu tür köşeli plana sahip büyük yapılarla temsil edilen yerleşimlerin yine Mardin Bölgesi'nde bulunan Kure, Milane ve Dokane mevkielelerinde de tespit edilmiş olduğunu düşündüğümüzde Çanak-Çömlekli Neolitik Dönem'in geç evrelerinde söz konusu modelin bölgede devam ettiğini söyleyebiliriz (Kodaş, 2023b). Son olarak söz konusu iki yerleşimin etrafında da kireçtaşı ana kaya içersine açılmış çok sayıda sarnıç ve havan oyuğu/çukuru (*bedrock mortar*) tespit edilmiştir.

Figür 9 : Şika Rika 15 ve 16 yerleşim yerleri (Fotoğraf : E. Kodaş 2025).

Sonuç ve Tartışma

Yakın Doğu'da Younger Dryas ve Erken Holosen Dönem'in getirmiş olduğu iklim koşulları ile birlikte bölgede bulunan bazı toplulukların yarı yerleşik ve yerleşik yaşama geçiş yaşadıkları görülmektedir (Aurenche ve Kozłowski, 2010; Goring ve ark. 2014; Molist ve Gómez-Bach, 2020). Younger Dryas ile başaldığı düşünülen bu dönem Levant hattında Natufian kültür evresi ile tanımlanmaktayken Zagros-Toros hattında Zarziyan kültür evresi ile tanımlanmaktadır (Bar-Yosef ve Valla 2013; Olszewski, 2012). Holosen Dönem'de ise daha ılıman iklim koşullarına bağlı olarak Yakın Doğu'da yaşayan Epi-Paleolitik Dönem göçebe veya yarı göçebe topluluklarının kalıcı köyler kurmaya başladıkları gözlemlenmektedir (Sanlaville, 1997; Kuzucuoglu, 2007). Yakınoğu Neolitikleşme sürecinin kesintisi bir şekilde takip edildiği merkez bölgelerden birisi olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de Geç Epi-Paleolitik Dönem ve Çanak-Çömleksiz Neolitik dönem erken evleri ile beraber yarı yerleşik ve yerleşik yaşam modelinin başlamış olduğu gözlemlenmektedir (Özdoğan, 2022; Benz ve ark. 2015; Kodaş, 2023b). Özellikle son yıllarda Körtik Tepe, Çemka Höyük ve Boncuklu Tarla kazılarında tespit edilen Holosen Dönem öncesi

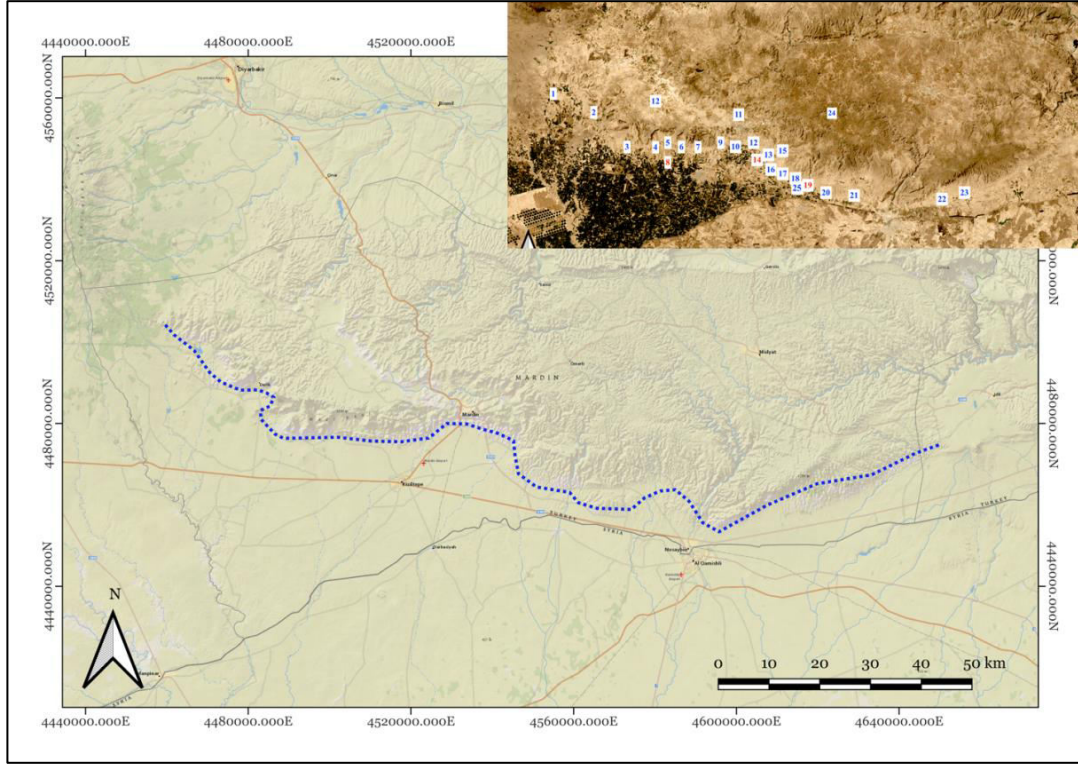
tabakalar bölgenin yerleşik yaşama geçiş sürecinin Youngers Dyras'ta başladığını göstermesi açısından ayrı bir öneme sahiptir (Benz ve ark. 2015; Kartal ve ark. 2018; Kodaş, 2022; Kodaş, 2023b). Fakat genelde Dicle Vadisi'nde açığa çıkarılan söz konusu döneme ait veriler Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin geneli için hem sayısal hem de bölgesel bağlamda çok kısıtlı bilgiler vermektedir. Ayrıca nehirlerden uzak iç bölgelerin yerleşik yaşama geçiş süreci için elimizde maalesef çok kısıtlı veriler bulunmaktadır.

Figür 10 : Yakın Doğu'da yaşanmış olduğu düşünülen Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem bölgesel kültür evreleri (Harita : E. Kodaş 2025).

Bu noktada Kuzey Mezopotamya Neolitikleşme sürecine genel olarak bakıldığında Güneydoğu Anadolu'da Çayönü, Çemka Höyük, Boncuklu Tarla, Demirköy, Körük Tepe, Hallan Çemi, Karahantepe, Hasanköy Höyük, Gre Filla, Gusir Höyük, Karahantepe, Sayburç, Çakmaktepe ve Göbeklitepe (Erim ve Özdoğan, 2011; Kodaş, 2022; Kodaş, 2023a; Rosenberg, 2011b; Rosenberg, 2011a; Özkaya ve Coşkun, 2011; Miyake ve ark. 2012; Ökse, 2021; Karul, 2020; Karul, 2022a; Özdoğan ve Uludağ, 2022; Şahin ve Uludağ, 2023; Schmidt 2012). Doğu Cezire'de Qermez Dere, Nemrik 9 (Watkins, 1987; Kozłowski ve Kempisty, 1990), Kuzey Suriye'de Jerf el-Ahmar, Mureybet, Tell Abr 3 ve Dja'de (Stordeur, 2014; Cauvin, 1997; Yartah, 2013; Coqueugniot, 2009) gibi yerleşim yerlerinde elde edilen veriler bölgenin Neolitikleşme sürecinde yerel olan farklı kültürel dinamiklerin yaşandığına işaret etmektedir.

Bu durum bölgesel gelişimler ve yerel kültürel gelişim süreçleri üzerinden yorumlanmaktadır (Figür 10, Cauvin 1997, Aurenche ve Kozłowski 2010). Bu noktada özellikle Dicle Vadisi ve Fırat Havzası kültür bölgelerine ek olarak Şanlıurfa Bölgesi dağlık alanları Göbeklitepe kültür bölgesi olarak isimlendirilmeye başlanmıştır (Karul, 2022b; Özdoğan, 2022). Fakat Habur Vadisi Neolitikleşme süreci üzerine olan bilgilerimiz hala çok kısıtlıdır (Nishiaki, 1992; Nishiaki, 2000), ve sadece yüze araştırmaları ile elde edilen bilgilerle sınırlıdır. Bilhassa Kuzeydoğu Habur Bölgesi'nde daha önceden herhangi kazının yapılmamış olması bölgenin yerel dinamiklerinin anlaşılmasına/ anlamlandırılmasına neden olmuştur (Kodaş, 2023b).

Figür 11 : Mardin iline bağlı Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçelerinde 2023 yılı yüzey araştırması kapsamında dağ eteklerinde tespit edilen Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşim yerlerinin dağ ile ova arasındaki konumları (Harita : E. Kodaş 2025)

Bu noktada söz konusu açığı da kapatmak amacıyla 2022 yılında başlatılan Mardin İli Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin İlçeleri Pleistosen ve Erken Holosen Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması kapsamında Mardin veya Tur Abdin dağları olarak bilinen (Mazıdağı, Bagok Dağı ve Ömerli-Yeşilli Dağ sırasının güney yamaçları üzerinde) çok sayıda yerleşimin tespit edilmiş olması önemlidir. Söz konusu araştırma sırasında özellikle vadi ile ova arasında bulunan yüksek dağ sıralarının uzantısı olan karstik tepelik alanlar sistematik olarak araştırılmış ve Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e ve Epi-Paleolitik Dönem'e tarihlenen çok sayıda yerleşim yeri tespit edilmiştir (**Figür 11**). Bu eteklerin kuzeyinde bulunan dağlık alanda da az sayıda da olsa bu dönemlere tarihlenen yerleşim yerleri tespit edilmiştir. Fakat bu süreçte asıl iskân bölgesinin dağ eteklerinde ova ile birleşme noktalarının olduğu gözlemlenmektedir.

Kronolojik açıdan bakıldığında ise yapmış olduğumuz çalışmalar sonrası tespit edilen yerleşimlerin birçoğu Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e işaret etmektedir. Fakat Şika Rika 3 ve 5, Kün Aftare 1-3, Mer Babe 1-5, Bikeyre 1, Dokane 1 ve 2 ve Milane 3 gibi birçok yerleşim yerinde ele geçen yontmataş kalıntıları ve yüzeyden görülebilen mimari kalıntılar bunların Geç Epiapleolitik Dönem'de de iskân görmüş olabileceklerini düşündürmektedir. Fakat daha erken bir evreye tarihlenebilecek olan söz konusu yerleşimlerin de ortak özelliği yine dağ ile ova arasında bulunan etekler üzerinde bulunmalarıdır. Bu durum Geç Epi-Paleolitik Dönem ve Erken Neolitik Dönem'de bataklık olabilecek ovalık alanın iskân için çok fazla tercih edilmediğini buna karşın dağ eteklerinin daha fazla iskân gördüğünü düşündürmektedir. Söz konusu yerleşim yerleri bir nebze Şanlıurfa Bölgesi dağlık alanlarındaki yerleşim modelleri ile benzer bir duruma işaret etmektedir (Karul, 2022b). Bu sorunsal üzerinden ova ile dağ sırası arasında bulunan kireçtaşı (karstik) bir alan üzerinde bulunan (Karadoğan ve Coşkunsu, 2013) Şika Rika yerleşim yerlerine genel olarak

bakıldığında söz konusu yerleşim birbirinden farklı özellikler taşıyan ve yer yer kronolojik değişimlerle ilişkili olabilecek çok sayıda yerleşim yeri ile temsil edildiği görülmektedir. Bunlardan 4 tanesi çapları 35-60 metre arasında yuvarlak planlı olan büyük yapılarla temsil edilmektedir. Bu alandaki 14 yerleşim yeri üzerinde ise daha küçük boyutlu yapı kalıntıları yüzeyden dahi görülebilmektedir. Diğer 2 tanesi üzerinde ise köşeli yapılara ait mimari kalıntılar tespit edilmiştir. Söz konusu yerleşimlerin bazıları üzerinde 2024 yılında yapılması planlanan kazı çalışmaları kuşkusuz birçok soruya cevap bulacaktır. Fakat şimdiden söz konusu yerleşim yerleri Kuzeydoğu Habur Bölgesi Neolitikleşme süreci üzerine ilk bilgiler olarak da düşünülebilir. Bu bağlamda Şika Rika yerleşim yerlerinin bulunduğu bölgeye ve bu bölgede son yıllarda yapılan araştırmalara genel olarak bakıldığında Yukarı Habur'un dağlık bölgesi olarak da isimlendirilebilecek ve biri dağlık diğeri ise ova olan iki ayrı coğrafik yapıya sahip olan Mardin Bölgesi'nde (Karadoğan ve Coşkunsoy, 2013) ortalama 500-700 m arasındaki dağ eteklerinde aralarında 300-400 metre gibi kısa mesafeler bulunan çok sayıda yerleşim tespit edilmiştir. Benzer şekilde olan bir yerleşim yoğunluğun son yıllarda Şanlıurfa bölgesinde yapılan araştırmalar sırasında da tespit edildiği bilinmektedir (Şahin ve ark. 2023; Karul, 2022b). Fakat söz konusu yerleşimler Şanlıurfa Bölgesi için karakteristik değildir. Tersine bu model Mardin Bölgesi'nde daha fazla sayıda yerleşim yeri ile temsil edilmektedir.

Yerleşim yeri seçimi için bakıldığında ise dağ eteklerinin olasılıkla bataklık olan ovaya nazaran beslenme ve güvenlik açısından daha uygun olmasından dolayı tercih edilmiş olabileceği düşünülebilir bir olasılıktır. Ayrıca Habur Vadisi'nin güneyinde bulunan alanda Geç Epi-Paleolitik Dönem ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in erken evresine tarihlenen bir yerleşimin tespit edilememiş olması ovanın bu dönemde bataklık olma ihtimalini ve dağ eteklerinin daha fazla tercih edilmiş olmasını destekler niteliktedir (Kuzucuoğlu, 2007). Fakat bu durum erezyona bağlı bir dolgu dolayısı ile ovada yerleşimlerin tespit edilememesi ile de ilişkili olabilir.

Şika Rika mevkiinde tespit edilen alanlara yerleşim modeli için bakıldığında ise yaklaşık 2 kilometrelik bir alan içinde kalan Şika Rika yerleşmelerinin kendi aralarındaki yerleşme modelleri hala sorundur. Zira söz konusu alanda tespit edilen Şika Rika 1, 2, 4 ve 18 gibi yerleşimler büyük duvarlarla çevrili yapıların içerisinde bulunan bir yerleşim sistemine işaret etmektedir. Fakat Şika Rika 3, 5-14 ve 17, 19-20 gibi yerleşimler küçük boyutlu yapıların bulunduğu daha dağınık bir modele işaret etmektedir. Bu durum ilk bakışta büyük boyutlu yapılar ile küçük boyutlu yapılar arasında bir ilişkinin olabileceğini düşündürmekle birlikte kronolojik bir değişime bağlı da olabilir. Zira küçük boyutlu olan yerleşim yerlerinde makro uçlar bulunmamaktadır ve mikrodilgiler ile mikrolit aletler daha yoğun olarak ele geçmektedir. Bu nedenle Şika Rika 3, 5-14 ve 17, 19-20 gibi yerleşimlerin Geç Epi-Paleolitik Dönem sonu veya Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in erken evrelerine tarihlenme olasılıkları daha yüksektir. Büyük boyutlu yuvarlak plana sahip yerleşimler ise Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in ilerleyen evrelerinde ortaya çıkan yeni bir model olabilir. Köşeli plana sahip olan Şika Rika 15 ve 16 ise Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in geç evrelerine işaret etmektedir. Sayısal fazlalık ise yatay höyükleşme ve sık sık yer değiştirme ile ilişkili olabilir. Bu noktada bir yerleşim modelinden çok yatay gelişen ve sık sık yer değiştiren bir yerleşme modelinden bahsetmek daha olası görülmektedir. Şika Rika mevki bu bağlamda tek bir alan üzerinde aynı döneme ait olabilecek yerleşimler olarak düşünülmemelidir. Ayrıca Dokane, Kure, Milane, Bikeyre ve Mer Babe gibi çok sayıda mevkide de benzer şekilde birbirinden farklı dönemlerde iskân görmüş çok sayıda yerleşim tespit edilmiştir. Söz konusu veriler Geç Epi-Paleolitik Dönem ve Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'de Mardin Bölgesi'nde yatay höyükleşme ile ilişkili olabilecek farklı bir yerleşme modelinin, aynı alanda çok sayıda yerleşimin olması üzerinden, bölge için karakteristik olduğunu düşündürmektedir. Şanlıurfa Bölgesi'nde de benzer buluntular tespit edilmiş olmakla birlikte Mardin Bölgesi'nde bu yerleşme modelinin daha baskın ve karakteristik olduğu görülmektedir (bilhassa Gotik Tepe mevki, Şahin ve ark. 2024).

Şika Rika yerleşim yerlerine Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde bakıldığında ise söz konusu yerleşim yerlerinin (yontmataş ve mimari) Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem ve Geç Epi-Paleolitik Dönem'e işaret ettiği söylenebilir. Örneğin yuvarlak plana sahip küçük boyutlu yapıların bulunduğu yerleşimler Güneydoğu Anadolu'da bulunan Körtik Tepe, Hasankeyf Höyük, Çayönü, Hallan Çemi, Çakmaktepe ve Çemka Höyük gibi yerleşimlerle benzerlikler sergilemektedir (Erim ve Özdoğan, 2011; Özkaya ve Coşkun, 2011, Rosenberg, 2011a; Kodaş ve ark. 2020; Şahin ve ark. 2022). Büyük Boyutlu yapılar ise, yer yer Şanlıurfa'da bulunan bazı yerleşim yerleri ile benzer özellikler sergilemekle birlikte, daha lokal özellikler sergilemektedir. Şika Rika yerleşimine yontmataş aletler açısından bakıldığında mikrolit endüstrisinin baskın olduğu görülmektedir ve az sayıda ok ucu parçası ele geçmiştir. Fakat Mardin Bölgesi'nde tespit etmiş olduğumuz diğer yerleşimlerde ele geçen az sayıdaki Nemrik uç da yine PPNA Dönem'e işaret etmektedir. Fakat bazı yerleşim yerlerinde naviform teknolojisi ile ilişkili olan ve PPNB Dönem'e ait olabilecek ok uçları ve dilgiler de tespit edilmiştir. Bu döneme işaret eden en net veri kuşkusuz köşeli yapıların bulunmasıdır. Diğerleri ise bu tür köşeli yapıların bulunduğu alanlarda ele geçen Byblos ve Amuq tipi büyük boyutlu saplı ok uçlarıdır. Fakat genel olarak bakıldığında Şika Rika yerleşiminde mikrolit endüstrisinin daha baskın olduğu görülmektedir ve özellikle bu alandaki küçük boyutlu yerleşimlerde herhangi bir makro ok ucu ele geçmemiştir. Bu durum söz konusu küçük boyutlu yerleşimlerin Epi-Paleolitik Dönem'de de iskân görmüş olabileceklerine işaret etmektedir (Kartal ve ark. 2018; Kodaş, 2023a). Ayrıca geometrik olan mikrolit endüstrisinin daha baskın olduğu, ok uçlarının daha çok mikro uçlarla temsil edildiği ve stellerin mevcut olmadığı görülmektedir. Söz konusu bulgular Mardin Bölgesi Neolitikleşme sürecinin Şanlıurfa Bölgesi veya Yukarı Dicle Vadisi'nden tamamen farklı birtakım özellikler taşıdığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitikleşme sürecinin Dicle ve Fırat nehirleri kıyısında yürütülen kurtarma kazıları üzerinden tanımlanmış olduğunu düşündüğümüzde Şanlıurfa Bölgesi ve Mardin Bölgesi'nde yapılan araştırmalar sonrası tespit edilen yerleşimlerin bölgesel veya yerel kültür dinamiklerini tanımlamak adına ayrı bir öneme sahip oldukları söylenebilir. Bu noktada nehir kenarlarından uzak bir bölgede bulunan Şanlıurfa Bölgesi'nde başlatılan 'Taş Tepeler Projesi' ile bölgenin Neolitikleşme süreci hakkındaki bilgilerimiz kuşkusuz yeni bir boyut kazanmıştır (Karul, 2022b). Bu araştırma projesi kapsamında Dicle ve Fırat nehir yataklarından farklı dağlık bir plato üzerinden yürütülen bu çalışmalar Kuzey Mezopotamya dağlık bölgesinin Neolitikleşme sürecinin düşünülenden daha zengin olduğunu ve daha karmaşık bir yapı sergilediğini göstermektedir (Karul, 2022b; Özdoğan, 2022). Bu noktada nehir kenarlarından uzak olan Mardin Bölgesi'nde bulunan Şika Rika yerleşimleri (ve bölgedeki diğer yerleşimler, **Figür 1**) üzerine yapmakta olduğumuz araştırmaların Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitikleşme sürecinin yeni verilerle tanımlanması adına yeni bir boyut katacağı kuşkusuzdur. Ayrıca bölgede yürüttüğümüz Mardin ili Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçeleri Pleistosen ve Erken Holosen Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması isimli araştırma kapsamında tespit edilen diğer yerleşimler üzerine çalışmalarımız devam etmektedir. Bu verilerin incelenmesi ve hala devam etmekte olan proje kapsamında yeni yerlerin bulunması bölgenin Neolitikleşme süreci hakkında kuşkusuz daha detaylı bilgiler verecektir. Ayrıca 2024 yılında Şika Rika yerleşimleri üzerinde yapılan kurtarma kazılarında elde edilen veriler inceleme aşamasındadır. Bu noktada söz konusu kazı çalışmaları özellikle büyük yapıli yerleşimler ile daha küçük boyutlu yerleşimler arasında bağlantıların olup olmadığı ya da bunun kronolojik bir değişimle mi ilişkili olabileceği gibi farklı sorunsalların daha detaylı bir şekilde incelenmesine olanak sağlayacaktır. Daha da genel bir coğrafik lokalizasyon üzerinden bakıldığında ise Zagros-Toros dağ sıralarının Yukarı Dicle Vadisi ile birleştiği bir noktada bulunan Kuzeydoğu Habur Bölgesi Neolitikleşme süreci üzerine yürütülen bu çalışma kuşkusuz bölgeler arası benzerlikler ve farklılıklar üzerine yeni verilerin elde edilmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aurenche, O. ve Kozłowski, S.K. (2010). *Territories, Boundaries and Cultures in The Neolithic Near East*. Oxford. Bar International Series 1362. Archaeopress.
- Bar-Yosef, O. ve Valla, F.R. (2013). *Natufian Foragers in the Levant. Terminal Pleistocene Social Changes in Western Asia*. Ann Arbor, Mich: International Monographs in Prehistory.
- Benz, M. K., Deckers-Rossner, C., Alexandrovskiy A., Pustovoytov, K., Scheeres, M., A. Fecher. A., Coskun, A., Riehl, S., Alt, K.W. ve Özkaya, V. (2015). Prelude to Village Life. Environmental data and traditions of the Epipalaeolithic settlement at Körtik Tepe, Southeastern Turkey. *Paléorient* 41/2, 9-30.
- Cauvin, J. (1997) *Naissance des divinités. Naissance de l'agriculture*. Paris. CNRS Éditions.
- Coqueugniot, E. (2009). Dja'de el Mughara (Syrie), Rapport Scientifique 2007. Lyon.Archeorient, Maison de l'Orient et de la Méditerranée.
- Çelik, B. (2014). Difference and Similarities between the settlements in Şanlıurfa region where T shaped pillars are discovered. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi* 17, 9-23.
- Erim-Özdoğan, A., (2011). Çayönü. In Özdoğan M., Başgelen N., Kuniholm P. (Edt.). *The Neolithic in Turkey*, Volume 1 (s. 185- 269) içinde. İstanbul. Archaeology & Art Publications.
- Goring-Morris, N. and Belfer-Cohen, A. (2014). The Neolithic in Southern Levant: Yet another 'unique' phenomenon. Manen - T. Perrin and J. Guilaine (Ed). *Transition Néolithique en Méditerranée* (s. 59-75) içinde. Errance.
- Karadoğan, S. ve Coşkunsu G. (2013). Karst Kenar Ovalarının Oluşumuna Bir Örnek: Mardin Kuzeyi Büyükdere Depresyonu ve Jeoarkeolojik Özellikleri In H. Korkmaz ve A. Karataş (Ed.) *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu* (130-144). Hatay.
- Kartal, M., Kartal, G., Coşkun, A., Carter, T., Şahin, F. S. ve Özkaya V. (2018). Chipped Stone Assemblages of Körtik Tepe (Turkey). *Journal of Archaeological Science: Reports* 19, 92-99.
- Karul, N. (2020). The Beginning of the Neolithic in Southeast Anatolia Upper Tigris Basin. *Documenta Praehistorica XLVII*, 76-95.
- Karul, N. (2022a) Karahantepe Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 169, 8-21.
- Karul N. (2022b). Şanlıurfa Neolitik Çağ Araştırmaları Projesi: Taş Tepeler. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 169, 1-7.
- Kodaş, E. (2015) Diversités, Interactions et Contacts Culturels dans les régions montagneuses de la Mésopotamie: Un autre scenario de la déolithisation proche-orientale. *Presses Académiques Francophones*.
- Kodaş, E. (2022). Techno-Typological Analysis of the Late Epipaleolithic/ Proto-Neolithic Chipped Stone Tools at Çemka Höyük. *Journal Of The Turkish Institute Of Archaeology And Cultural Heritage*, 2, 97-130.
- Kodaş, E. (2023a). The younger Dryas layer at Boncuklu Tarla and the beginning of village life in the upper Tigris Basin. *Archaeological Research in Asia*, 35, 2-25.
- Kodaş, E. (2023b) Kuzeydoğu Habur Bölgesi Neolitikleşme Süreci Üzerine Bazı Gözlemler: Mardin/Türkiye. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*. 174.

- Kodaş, E., Genç, B., Çiftçi, Y., Labendan-Kodaş, C., ve Erdem, Ç. (2020). Çemka Höyük: A Late Epipalaeolithic and Pre-Pottery Neolithic Site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia. *Neo-Lithic* 20, 40-46.
- Kozłowski, S.K. ve Kempisty, A. (1990). Architecture of the Pre-Pottery Neolithic settlement in Nemrik, Iraq. *World Archaeology* 21/3, 348-362.
- Kuzucuoğlu, C. (2007). Climatic and environmental trends during the third millennium B.C. in Upper Mesopotamia. *Varia Anatolica* 19, 459-480.
- Miyake, Y., Maeda, O., Tanno, K., Hongo, H. and Gündem, C.Y. (2012). New excavations at Hasankeyf Höyük: A 10th millennium cal BC site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia., *Neo-Lithics* 12/1, 3-7.
- Molist M. and Gómez-Bach A.. 2020. Le Pre-Pottery neolithic. Atlas historique du Proche-orient ancien, sous la direction de M. Sauvage. Paris. *Les Belles Lettres*, p. 22-23.
- Nishiaki, Y. (1992). Preliminary results of the Prehistoric Survey in the Khabur Basin, Syria: 1990-91 Seasons. *Paléorient*, 18 (1), 97-102.
- Nishiaki, Y. (2000). The Palaeolithic and Neolithic industries from the prehistoric survey in the Khabur basin. In: B. Lyonnet, (Ed.), *Prospection Archéologique du Haut-Khabur Occidental (Syrie du N.E.)*, Volume I, (77-124). Bibliothèque Archéologique et Historique, Beyrouth.
- Olszewski, D.I. (2012). The Zarzian in the Context of the Epipaleolithic Middle East. *Humanities* 19/3, 1-20.
- Ökse, T. (2021). Ambar Dam Salvage Excavations 2018-2020: Ambar Höyük, Gre Filla ans Kendale Hecala. *The Arceaology of Anatolia*, Volum IV, 4-20.
- Özdoğan, M. (1999). The Transition from Sedentary Hunter Gatherers to Agricultural Villages in Anatolia. Some Considerations. A. Dinçol (Ed.) *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu* (311-19) içinde. İstanbul. Ege Yayınları.
- Özdoğan, M. (2022). Reconsidering the Early Neolithic of Anatolia. Recent recoveries, some excerpts and generalities. *Antropologie* 126/3, 20-42.
- Özdoğan E. ve Karul N. (2020). Neolitik Teriminin Kavramsal Değişimi ve Güneydoğu Anadolu'da Neolitik Araştırmalarının Dünü-Bugünü". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 163, 1-28.
- Özdoğan, E. ve Uludağ, C. (2022). Sayburç. Şanlıurfa'da Yeni Bir Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşimi. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 169, 9-24.
- Özkaya, V. ve Coşkun, A., (2011). Körtik Tepe. In Özdoğan M., Başgelen N., Kuniholm P. (Ed.). *The Neolithic in Turkey*, Volume 1 (89-127). İstanbul. Archaeology & Art Publications.
- Rosenberg, M. (2011a). Hallan Çemi. In Özdoğan M., Başgelen N., Kuniholm P. (Ed.). *The Neolithic in Turkey*, Volume 1 (61-78) içinde. İstanbul. Archaeology & Art Publications, İstanbul.
- Rosenberg, M. (2011b). Demirköy. In Özdoğan M., Başgelen N., Kuniholm P. (Ed.). *The Neolithic in Turkey*, Volume 1 (79-87). İstanbul. Archaeology & Art Publications.
- Sanlaville, P. (1997). Les Changements dans l'environnement au Moyen-Orient de 20 000 BP à 6 000 BP. *Paléorient*, 23/2, 249-262.
- Schmidt, K. (2012). *Göbekli Tepe a Stone Age sanctuary in South-Eastern Anatolia*. Berlin. First Edition edition. ArchaeoNova.

- Stordeur, D. (2014). Jerf el Ahmar entre 9500 et 8700 av. J.-C. Un village des débuts de l'agriculture. Une société complexe. In Manen C. Perrin T. ve Guilaine J. (Ed.). *La Transition Neolithique en Méditerranée, ou comment des chasseurs devinrent agriculteurs* (27-41) içinde. Paris. Errance.
- Şahin, F., Uludağ, C., Özçelik, K., Sevindik Y. E. (2023). Şanlıurfa Merkez ve Çevresi Tarihöncesi Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması (Şaya) 2021 Yılı İlk Sezon Sonuçları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 38 (1), 477-497.
- Şahin F. ve Uludağ C. (2023). Çakmaktepe Kazısı 2021 yılı Sezon Çalışmaları. 42. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 339-356.
- Şahin F., Özçelik, K. ve Uludağ, C. Şanlıurfa Merkez ve Çevresi Tarih Öncesi Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması (ŞAYA) 2022 Yılı Çalışmaları. 2024, 39. *Araştırmas Sonuçları Toplantısı* (2), 9-42.
- Watkins, T. (1987). *Qermez Dere, Tell Afar, Interim Report No 1*, Project Paper 2. Edinburgh, University of Edinburgh, Department of Archaeology.
- Yartah, T. 2013. *Vie quotidienne, vie communautaire et symbolique a Tell Abr 3 – Syrie du Nord. Données et Nouvelles réflexions sur l'horizon PPNA au Nord du Levant 10 000-9 000 BP*. Thèse de Doctorat, non publiée. Université de Lyon.